

MIGIRDİÇ MARGOSYAN

23 Aralık 1938'de Diyarbakır'ın ünlü Haççepek Mahallesi'nde (Gâvur Mahallesi) doğdu. Eğitimini Süleyman Nazif İlkokulu, Ziya Gökalp Ortaokulu, daha sonra İstanbul'daki Bezciyan Ortaokulu ve Getronagan Lisesi'nde sürdürdü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi.

1966-1972 yılları arasında Üsküdar Selamsız'daki Surp Haç Tıbrevank Ermeni Lisesi'nde müdürlüğün yanı sıra felsefe, psikoloji, Ermeni dili ve edebiyatı öğretmenliği yaptı. Daha sonra öğretmenliği bırakarak ticarete atıldı. Edebi çalışmalarını aralıksız sürdürdü. *Marmara* gazetesinde yayımlanan Ermenice öykülerinin bir bölümü *Mer Ayt Goğmeri* [Bizim Oralar] adıyla kitap haline getirildi (1984) ve bu kitabıyla 1988'de, Ermenice yazan yazarlara verilen Eliz Kavukçuyan Edebiyat Ödülü'nü (Paris-Fransa) aldı. *Gâvur Mahallesi* (1992), *Söyle Margos Nerelisen?* (1995) ve *Biletimiz İstanbul'a Kesildi* (1998) adlı Türkçe kitaplarını, 1999'da ikinci Ermenice kitabı *Dikrisi Aperen* [Dicle Kıyılarından] izledi. *Gâvur Mahallesi* Avesta Yayınları tarafından *Li Ba Me, Li Wan Deran* [Bizim O Yöreler] adıyla Kürtçe olarak yayımlandı (1999). Türkçe kaleme aldığı *Teshîh Taneleri* (2006) adlı anı-romanı büyük ilgiyle karşılandı. Son edebi eseri *Tanrı'nın Seyir Defteri* 2016'da yayımlandı. *Gâvur Mahallesi* 2017'de Gomidas Enstitüsü (Londra) ve Aras işbirliği ile İngilizce olarak yayımlandı. 2018'de, yazarın sekseninci yaşı vesilesiyle tüm eserlerini bir araya getiren *Fillaname* basıldı.

Evrensel gazetesinde "Kırveme Mektuplar" adlı köşesinde yazmayı sürdüren Margosyan'ın bu makalelerinin bir bölümü *Kırveme Mektuplar* adıyla 2006'da Diyarbakır'da kitaplaştırıldı (Lis tarafından, 2011'da yeni basımı Aras). 1996-1999 yılları arasında *Agos* gazetesinde yayımlanan makalelerinden yapılan bir seçki olan *Zurna* 2009'da, yine *Evrensel* yazılarından derlenen *Çengelliğne* (ilk basımı 1999, Belge Yayınları) ve *Yeni Yüzyıl* ve *Yeni Gündem* gazetelerinde yayımlanan makalelerinden derlenen *Kürdan* 2010'da, Kürt Sorunu etrafındaki gazete yazılarını bir araya getiren *Memleket Meselesi* 2019'da yayınevimizde kitaplaştırıldı. Ermenice taşra edebiyatının Hagop Mintzuri'den sonra Türkiye'deki son temsilcisi olarak kabul edilen, eserleriyle pek çok insanın ruh dünyasında izler bırakan Mıgırdiç Margosyan, 2 Nisan 2022'de Kadıköy'deki evinde vefat etti.

u s u l g e r e ğ i

Bu kitapta, Ermeni alfabesinden Latin alfabesine yapılan transkripsiyonlarda kurallara uymaktan çok, özellikle Ermeniceye aşına okurlar dikkate alınarak, telaffuz ağırlıklı bir yazım tercih edildi.

Diyarbakır ağzına özgü kimi sesleri Latin harfleriyle karşılamak zor olduğundan, kimileri için okuma zorluğu yaratsa da, Diyarbakır ağzının tadını yaşamak isteyen okuyucuları dikkate alarak, örneğin, “k” harfi yerine “ğ” ve “ğh” içeren yazımlardan kaçınmadık.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy’un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay’ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*’ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

GÂVUR MAHALLESİ

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - URUU 1

Gâvur Mahallesi
Mıgırdıç Margosyan

Kapak Tasarımı
Vartan Paçacı

Kapak Fotoğrafi
Damlarda tahtların kurulu olduğu bir yaz gününde
Diyarbakır, 19. yy sonları
Ermenistan Devlet Edebiyat ve Sanat Müzesi Arşivi

© Aras Yayıncılık, 1994

ISBN 9789757265009

Baskı
Sena Ofset: Yakuplu Mahallesi 194. Sokak Blok No: 1
İç Kapı No: 465 Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

1. Baskı (Bebekus'un Kitapları): 1992, İstanbul
2. Baskı (Aras): Mayıs 1994, İstanbul
29. Baskı: Aralık 2025, İstanbul

GÂVUR MAHALLESİ

MIGIRDİÇ MARGOSYAN

Yazılarımda, bizim oralari anlattım,
gördüğüm ve yaşadığım gibi.
Tipleri ve adlarını hemen hemen aynen
verdim, değiştirmeden, oldukları gibi.
Onlardan, o bacolardan, o dayılardan,
o amcalardan çoğu öte tarafa göçmüşlerdir.
Adları, hatıraları biraz da bu
satırlarda, bu kitapta yaşasın.

Önsöz*

Mıgırđıç Margosyan bugüne kadar gizli kalmış edebiyat kahramanlarından. Yaşamı boyunca ne iř yaparsa yapsın, edebiyat dūřünmüř, edebiyat solumuş ve edebiyat üretmiş. Onu, bazen öğrencileri arasında, coşmuş, edebiyat tartışırken, bazen dostları arasında, orijinal tekstleri çözümlemeye çalışırken, bazen de ticarethanesinin yoğun atmosferinde boşluklara dalıp gitmiş bir metin kurgularken görebilmek mümkün. Dađdađa, şatafat ve gösterişin ön plana çıktığı

* Bu önsöz, kitabı Türkçede ilk kez yayınlayan Bebekus'un Kitapları tarafından kaleme alınmıştır.

dönemler boyunca yazdıklarını kitap olarak yayınlamaktan kaçınmış Margosyan. Yalnızca Marmara Gazetesi'nin edebiyat köşesinde yazıp durmaktan, öykülerini tefrika etmekten başka bir şey düşünmemiş. Öğrencilerinin bıkıp usanmadan sıkıştırmalarına rağmen de öykülerini kitaplaştırmayı hep reddetmiş.

Oysa onun sihirli bir oymak gibi yaratıp durduğu, çok zaman güzelliğini ve derinliğini gerçeklikten alan mekanları son derece etkileyici. Onun edebiyatını kimi zaman teybinize Enigma'nın Gregoryan tarzı müziğini koyup, ilahiler ve aryalar eşliğinde, Papaz Arsen ve Kure Mama ve Surp Giragos Kilisesi'yle beraber, kimi zaman da bir köy mekanının sıradan özelliklerini olağanüstü bir başarıyla anlatan tekstlere kapılıp, buğulu, otantik bir eski zaman tüneline okuyabilirsiniz.

Her ikisinde de alacağınız edebi lezzet ve zevk size bugüne kadar alışkın olmadığınız duyguları tattıracaktır.

Daha önemlisi, tıpkı Marmara Gazetesi Başyazarı Rober Haddecıyan'ın dediği gibi; ilerde insanlar bu edebi yazılar içinde sanatı bir tarafa ayırarak, geride kalanlar üzerine şefkatle eğileceklerdir. Çünkü Margosyan adeta bir kameramanın yapabileceği bir ustalıkla resimler çizebilmekte bize.

1988 Eliz Kavukçuyan Edebiyat Ödülü'nü (Paris-Fransa) kazanan bu değerli yazarı Türk okuruna sunmaktan sevinç duymaktayız.

Gâvur Mahallesi

Kış günüydü. Kar, Diyarbakır'ın daracık küçelerini iyice örtmüş, her tarafta derebeyliğini sürdürüyordu. Aziz Sarkis'in ak sakalı gibi yol boyunca uzanıyor, sonra kilisenin avlusundan merdivenleri tırmanarak yüksekteki çan kulesinin tepesinden şehri kutsayan haçı kucaklayıp öpüyordu.

Uso kilisenin zangoçuydu. Deli Uso da derlerdi. Aslında ondan söz ederken yarım akıllı demek daha doğru olur. Uso kilise zangoçluğuna atanmadan önce, kendinden üç yaş büyük olan kardeşi demirci Sabro'nun yanında çalışır, körük çekerdi. Uso kıt akıyla, zaman zaman olur olmaz

her Őeye kızıp sinirlendiği için lakabı “sinir küpü”ne dönüŐen demirci Sabro’ya akıl vermeye kalkıŐınca kıyamet kopar, kardeŐlik unutulur, didiŐme usta ıracak kavgasına döner, sonunda yetiŐen komŐuların araya girmesiyle kan gövdeyi götürmeden iş tatlıya bağlanırdı. Uso üstündeki deri peştemalı hırsla çözüp çıkarır, abisine doğru fırlatır, işi bıraktığını söyleyerek “Bir daha bu dükkâna ayak basarsam anam avradım olsun!” diye bağırıp daha bir dizi küfür savurduktan sonra, benzer kavgaların ardından yaptığı gibi, dört dkkn aŐaĐıdaki ikiz kardeşi demirci Rızgo’nun dkknına gider, doğruca körüğün başına geçip işe koyulurdu.

Uso’nun, kardeŐleri Sabro ve Rızgo arasında mekik dokuması, aslında olağan ve alıŐılagelmiŐ bir olaydı. Kimsenin bu kavgaları yadırgadığı da yoktu. Sabro ve Rızgo evlenmiŐ, ayrı ev bark kurmuŐlardı. Babaları ldĞnden, anaları Rehan Baco oğlu Uso’yla birlikte kilise avlusundaki kkk bir odada yaŐıyordu. Zango Zıfkar’ın ölümüyle boŐalan yere Uso’nun atanması, o güne kadar kilise yönetim kurulunun aldığı tüm kararlar içinde en doğrusu ve en uygunu olarak görüldü. Ermeni toplumu, yönetim kurulunun aldığı bu yerinde kararı bir taŐla iki kuŐ vuruldu diye alkıŐla karŐıladı. Birincisi, kardeŐler arasında belki de bir gün kanla, bıçakla, orak veya balyozla sonuçlanacağından korkulan kavgalar nlenecek, Uso’nun demirci ıracaklığı kırk yaŐlarında sona ermiŐ olacaktı. İkincisi ve daha önemlisi, kafasına estike sırf eğlenmek için zırt pırt an alması, resmen yapılan bu atamayla belki biraz nlenmiŐ olacaktı... Ne var ki, görevi icabı hep kilisede, dolayısıyla evinde kalacağından sokakta peŐine takılıp onunla dalga geçerek eğlenenler, onun yakası aılmadık küfürlerinden mahrum kalacaklardı...

O gün, o bembeyaz gün, Güzellerin Meryem öldü diye kulağına çalınca, Uso çok, ama hakikaten çok üzüldü. Her ölenin ardından ağlardı. Her ölenin ardından ciğeri dağlanırdı. Zaten genelde iki gözü iki çeşmeydi. Meryem için de ağlayıp görevini yerine getirdikten sonra, kendi kendine söylenmeye başladı:

“Hiçe sağ salim dururken, gül gibi Meryem ölsün... Bak sen bu işe!”

Delilik, yarım akıllılık bir yana ama, Uso zangoç olduktan sonra, daha doğrusu göreve resmen atandıktan sonra, bu işi daha da benimsedi. Meryem için yeterli miktarda gözyaşı döktükten sonra, kutsal görevini hatırlayarak aceleyle koştu, kilise çanının ipini duvardaki bağlı bulunduğu çengelden söktü, tüm gücüyle ipe asıldı, çan çalmaya başladı. Çan sesleri şehrin sokaklarına ding-dong, ding-dong diye dalga dalga yayılıp damlardaki kar yığınlarına çarpıp yankılanırken, o da, çan sesleriyle beraber söyleniyordu:

“Kaynana dururken, gelin öldü.”

“Kaynana sağ, gelin güm!”

“Bu kış kıyamette, olacak iş mi bu? Tanrı da şaşırdı galiba!”

“Tövbe, tövbe, tövbe...”

Uso'nun bitip tükenmek bilmeyen çan seslerine, yakındaki Şeyh Matar Camii'nin müezzini de “ya sabır, ya sabır” diyerek katlanıyor, sonunda o da görevini hatırlayıp, tarihi Dört Ayaklı Minare'den sesleniyordu:

“Allahu ekber, Allahu ekber!”

“Ding-dong, ding-dong!”

“Allahu!”

“Ding!”

“Ekber!”

“Dong!”

Müezzin Nusret, soğuktan domates kırmızısına dönmüş koca burnuyla minareden indiğinde, Uso hâlâ, kı-sacık boyu, toparlak vücuduyla tarihi çanın ipine asılıp duruyor, müezzinin pes edip minareden inişine içten içe seviniyordu. Çan sesleri dalga dalga ta uzaklara, en uzak-lara yayılıyor, tüm Ermenilerin soğuktan kızarmış kulak memelerine soru olup asılıyordu.

“Hayrola kirve Bedo, bu saatte bu çan sesleri niye?”

“Hayır değil, şer... Güzellerin Meryem sizlere ömür.”

“Kurtuldu... artık acı çekmiyor.”

“Ama daha gencecikti.”

“Bu işler gence yaşlıya bakmaz.”

“Doğrudur.”

“Tanrı günahlarını affetsin, bağışlasın ve ruhunu kut-sasın.”

“Amin...”

Demirci Dikran bir kulağı Uso’nun çan sesinde, diğer kulağı Kürt müşterisinde, körük çeken çırağına “Dı hade çeeek, ula çek!” diye bağırırken, bir yandan da ocaktan çı-karıp dövdüğü kızgın demirin gürültüsüne karışan çan ses-lerinin nedenini yorumlamaya çalışıyordu.

Yemenici Tumas zamansız çalan çan seslerini duyar duymaz çırağına seslendi:

“Gırbo! Fırla, kiliseye koş, bak bakalım bu deli herif gene niye çana asılıp duruyor...”

Çırak Gırbo bir an önce dükkândan tüymek ve sokakta arkadaşlarıyla aşık oynamak için plan yapadururken, böyle bir fırsatı kaçırır mıydı? Hemen belindeki deri peştemalı çözüp ok gibi sokağa fırladı. Gırbo, arkadaşıyla aşık oynayıp, onları bir güzel üttükten sonra yiyeceği dayanın hesa-

bını yaparak kan ter içinde dükkâna döndüğünde ustasından azar işitti:

“İki saattir neredeydin ulan itoğlu it!”

“Usta, Güzellerin Meryem ölmüş.”

Oysa ustası, kalaycı Sago’dan, puşici Samo’dan, amele Siko’dan, şaşlı Dono’dan ve mıhsıçtı hacı Nono’dan çan seslerinin nedenini çoktan öğrenmişti.

Uso, müezzin Nusret’in minareden inişiyle, kendince galip gelmenin tadı damağında, çanın halatını tekrar duvardaki çengelene doladıktan sonra aceleyle sokağa fırladı. Uzak mahallelere, ta en uzaktakilere, oradaki sağırlara, çan seslerini duymayanlara seslenmeye gidiyordu. Yol boyunca rastladığı her Ermeni’ye haberi değişik cümlelerle veriyordu:

“Güzellerin Meryem öldü.”

“Dikro day! Güzellerin Meyro, Hıçe’nin gelini sizlere ömür...”

“Sako emmi, duydun mu? Güzellerin güzeli Meyro da öldü.”

Uso kısacık boyuyla karlar içerisinde yuvarlanıyor, zaman zaman karlara gömülüp ayağından çıkan yemenisine küfrederek koşuyor, soğuk kış gününde vıcık vıcık ter içinde, uzaktaki Gâvur Mahallesi’ne ulaşıyordu.

Uso görevini eksiksiz yapmanın huzuru içinde yorgun argın kilisenin yolunu tuttuğunda, evlerde, dükkânlarda, hep Meryem’in sözü ediliyordu.

“Güzellerin Güzeli!”

“Zavallı!”

“Tanrı taksiratını affetsin!”

“Tövbe ama, onun sırası değildi...”

“İhtiyarlar dururken gençler alınmaz ki!”

“Yazıklar olsun!”

“Ne kadar da güzel gözleri vardı!”

“O ne boy, o ne endam!”

“O ne kaş, o ne göz!”

“Ya o yürüyüş?”

“Ya düğünlerdeki, ‘toy’lardaki halay çekiş, oynayış?”

“Ardında iki yetim çocuk...”

“Hiçe bakar onlara...”

“Hiçe’nin kendine hayrı yok...”

Konuşmalar, yorumlar, Meryem’in toprağa verilmesine dek sürdü. Kilise tıklım tıklım doluydu. Uso, bunda en büyük payı kendine, bir de çalmaktan büyük zevk duyduğu çan seslerine çıkardı. Hemen herkes kiliseye dolmuştu. Gelmeyen, bir tek, kafasında bir tahtasının eksik olduğuna inanılan ve bu nedenle adı çatlak kafalı Vanes olarak herkesçe onaylanan Vanes’ti. O, pazar günleri dışında, eşeklere, merkeplere, katırlara, atlara semer diktığı dükkânını kapatıp, kilitleyip, çırağına mırağına teslim edip, kiliseye miliseye, cenazeye menazeye gitmezdi. Zaten ondan da beklenen daha fazlası değildi. Ne iş yaptığını, mesleğinin ne olduğunu bilmeyenlerin sorularını, böbürlene böbürlene, sırtarak, “Ben eşek terzisiyim” diye cevaplayan adamdan, başka bir eşeklik beklenir miydi?

Meryem’i götürüp gömdüler kızının mezarının yanı başına. Altı ay önce doğurduğu kızının yanına... Birazcık gözyaşı, birazcık günlük kokusu ve papaz Arsen’in bolca dualarıyla...

Çevrede toplanmış, papaz Arsen’in sakalını, siyah cüppesini, elindeki gümüş haçı hayretle ve merakla izleyen donsuz Kürt çocuklarına dağıtılan tahin helvası ve ekmele ilk günün hayratı tamamlanmış oldu.

Güzellerin Güzel'i toprağıyla baş başa kalınca yemenici, lastikçi Eğuş yine çarık dikmeye, demirci Mero kurt kapanı yapmaya, marangoz topal Nişo erik ağacından kaval yapmaya, nalbant Henuş nal akmaya başladı. Kısacası herkes kendi içine dönerken Keldani attar Yusuf ile dükkân komşusu Süryani berber Yakup da kaldıkları yerden dama oynamayı sürdürdüler.

O gece uykusuz iki kişi vardı: Biri Meryem'in kocası duvarcı ustası Sıko'ydu, diğeri de gelininden önce ölmediğine kahredip sanki suçluymuş gibi tuhaf bir duyguya kapılan ihtiyar Hiçe.

Sıko o gece yer yatağına girip uzandığında, küçük oğlu Seto'yla sekiz yaşındaki kızı Teko çoktan uyumuşlardı. Sıko anası Hiçe'yle beraber odadaki idare lambasının loş işığında, duvarda asılı olduğu yerde glmseymen Meryem'in kızlık resmini seyrediyordu.

Dışarda, Diyarbakır'ın daracık sokaklarında, o kış gecesinde Aziz Sarkis kardan ak sakalını sıvazlayıp gezerken, Meryem kendi sıcak yatağını, kocası Sıko'nun kıllı koynunu arıyordu.

Kure Mama

Bizim oralarda, bizim diyarlarda, kadın gebe mi? O halde iki canlı demektir. Öyleyse yüklüdür.

“Hanım yüklüymüş...”

“Hiçe iki canlıymış işittiniz mi, duydunuz mu?”

“Hatun bu sene de gebe, aferin...”

Bizim ellerde, bizim oralarda, gebe, hamile, yüklü ve iki canlı olmak için öyle uzun boylu uğraşlara, çabalara, hele ilaca, doktora hiç mi hiç gerek duyulmaz. Bütün kadınlar, karılar, avratlar, kocalarıyla yatacak bir yer buldular mı tamamdır! Dokuz ay on gün sonra yüklü yükünü dün-

yaya getiriverir. Kadın dediğin yılda bir, hadi bilemedin iki yılda bir göbeğini şişirip burnuna dikmemişse, sekiz-on kez bu işi yapmamışsa kadınım diye ortaya çıkmasın! Yani kendini kısır bilsin!

Bizim oralarda kadın gebe mi, gebeyse kaç günlük, kaç aylık yüklü olduğunu Kure Mama'ya soracaksınız... Kure Mama olmadan, Kure Mama'sız kim doğurtacak o veletleri, kim çekip çıkaracak o köpoğullarını analarının karnından, kim kesecek kör ve paslı makasla göbeklerini ve kim söylenecek:

“Hiçe, bu defaki de kız...”

“Hatun, gözün kör ola, bu dördüncüsü de kız...”

“Hanım, eh gözün aydın! Bu defaki karpuz kafalı bir oğlan...”

Siz, *birnoti* nedir, ne demektir bilir misiniz? Birnoti demek, Kure Mama demektir. Bizler, yani Diyarbakır'da doğmuş belli bir kuşak –siz bu kuşağa Kure Mama'nın kuşağı da diyebilirsiniz– onu önce birnotisiyle tanıdık.

Kure Mama, beline doladığı geniş, süslü Kürt işi kuşağının içine gizlediği o küçük metal kutuyu büyük bir özenle çıkarır, sağ elinin işaret ve baş parmaklarıyla kutunun üstüne hafifçe tıp-tıp vurur, ardından da usulca, dikkatlice kapağını çevirip açardı. Sanki bir töreni sürdürürcesine kutunun içindeki kahverengi tozdan bir tutam alır, etrafında kendini seyredenlerin gözlerine bakarak ve büyük mutlulukla, gururla kocaman burnuna yanaştırır, önce sağ, sonra sol burun deliklerine çekerdi. Sararmış burun kılları arasında takılı kalan toz zerreciklerini bir kez daha derin nefes alarak daha derinlere, ciğerlerine kadar yolları. Kure Mama enfiyesiz yapamazdı. Enfiyeyi yani birnotiyi Kure Mama'sız, Kure Mama'yı da enfiyesiz düşünmek,